

DOI: 10.7251/GFP2515125B

UDC: 347.615:340.142(497.6)

Pregledni rad

Datum prijema rada:
7. maj 2025.

Datum prihvatanja rada:
20. jun 2025.

Prof. dr Vanda Božić

*Vanredni profesor Državnog
univerziteta u Novom Pazaru,
bozic.vanda@gmail.com;
ORCID: 0000-0002-5905-
1916*

Prof. dr Marina M. Simović

*Redovni profesor, Fakultet
pravnih nauka Panevropskog
univerziteta "Apeiron" u Banjoj
Luci, sekretar Ombudsmana
za djecu Republike Srpske,
Republike Srpske,
marina.simovic@gmail.com;
ORCID 0009-0008-3330-
4023*

Ugovor o doživotnom izdržavanju kroz prizmu prevare u krivičnom i građanskom pravu

Rezime: Ugovor o doživotnom izdržavanju, u savremenom pravu, često nailazi na brojne osude pojedinaca i društva. Upravo zbog samog naziva, postavlja se opravdana sumnja u stvarnu pobudu njegova sklapanja od strane davaoca izdržavanja. Uz razloge ništavosti ugovora kao što su neispunjenje forme, nedopuštenost pobude, mane volja, potpuna poslovna nesposobnost, nemogućnost, nedopuštenost, neodređenost/neodredivost predmeta obaveze, prva sumnja na ništavost ovog ugovora odnosi se na prevaran način njegova sklapanja. Rad sadrži analizu ugovora o doživotnom izdržavanju u savremenom pravu kroz prizmu prevare u krivičnom i građanskom pravu. Analizom odredaba krivičnog i građanskog prava zaključuje se da je pojam prevare širi u građanskom pravu u odnosu na krivično pravo. U skladu sa navedenim, proizilazi da svaki ugovor koji ima obeležja krivičnog dela prevare, predstavlja i prevaru koja je razlogom ništavosti ugovora i u građanskom pravu. S druge strane, svaki ugovor koji je zbog prevare ništav u građanskom pravu, nije pravno kvalifikovan kao prevara u krivičnom pravu.

Ključne reči: krivično delo prevare, prevara u građanskom pravu, obligaciono-pravni ugovor, ugovor o doživotnom izdržavanju.

1. OSNOVNE KARAKTERISTIKE I PRAVNA OBELEŽJA UGOVORA O DOŽIVOTNOM IZDRŽAVANJU

U savremenom pravu sve češće se susrećemo sa potrebom zaključivanja ugovora o doživotnom izdržavanju. Naime, starija i bolesna lica nesposobna su da se brinu sama o sebi, nisu u mogućnosti da obavljaju svakodnevne poslove u svom domaćinstvu, a nemaju zakonskih naslednika ili oni za njih i ne pitaju, ili nisu u mogućnosti da se brinu o njima. Već sama pomisao kod takvih starijih i bolesnih lica da im se može pogoršati zdravstveno stanje, a da nisu sigurni da će od svojih zakonskih naslednika ili svojih najbližih dobiti neophodnu nužnu pomoć, da će ostati sami, napušteni i potpuno bespomoćni, lako ih i brzo navodi na donošenje odluke da sklope

ugovor o doživotnom izdržavanju. Međutim, ekonomska kriza, nemogućnost zaposlenja i sam standard života doprinose činjenici da se ugovor o doživotnom izdržavanju sve više zaključuje isključivo zbog imovinskih interesa.

U staroj Jugoslaviji i bivšim republikama, ugovor o doživotnom izdržavanju javljao se prevashodno na selu pod nazivom „*ugovor o zajednici života i imanja*“, zatim kao „*ugovor o nasleđivanju*“ i pod drugim nazivima,¹ a 1955. godine po prvi put se pojavljuje u Saveznom zakonu o nasleđivanju u *glavi IV – Naslednopravni odnosi, odeljku III, članovima 122-127.*²

Ugovor o doživotnom izdržavanju je prema svojoj prirodi i suštini obligaciono-pravni ugovor, iako je definisan članom 194. Zakona o nasleđivanju kao ugovor kojim se „obavezuje primalac izdržavanja da se, posle njegove smrti, na davaoca izdržavanja prenese svojina tačno određenih stvari ili kakva druga prava, a davalac izdržavanja se obavezuje da ga, kao naknadu za to, izdržava i da se brine o njemu do kraja njegovog života i da ga posle smrti sahrani.“³ Ugovor o doživotnom izdržavanju nije naslednopravni ugovor s obzirom da ne predstavlja osnov za nasleđivanje ugovorne strane. Obaveze davaoca izdržavanja odnose se na pružanje neophodnih sredstava za život primaocu izdržavanja (hranu, lekove, odeću i obuću), kao i na obavezu da primaoca izdržavanja nakon smrti sahrani. Prema Zakonu o nasleđivanju, obaveza izdržavanja naročito obuhvata obezbeđivanje stanovanja, hrane, odeće i obuće, odgovarajuću negu u bolesti i starosti, troškove lečenja i davanja za svakodnevne uobičajene potrebe.⁴ Ugovorne strane mogu tome dati širi i uži obim, mogu izdržavanje suziti na samo ishranu i negu, a mogu da predvide i niz drugih obaveza davaoca izdržavanja.⁵

Apelacioni sud u Beogradu, pre deset godina, definisao je pojam „staranja“: „*Staranje je svaka direktna ili indirektna briga, nega ili usluga koja se potencijalnom primaocu izdržavanja pruža u okviru zanimanja fizičkog lica zaposlenog u medicinskoj ili sličnoj ustanovi za zbrinjavanje bolesnih ili nemoćnih lica, koja vršiocu delatnosti omogućava da stupi u kontakt sa potencijalnim primaocem izdržavanja, ili da odnos uspostavljen u vršenju delatnosti ili zanimanja iskoristi za zaključenje ugovora.*“⁶

Ugovorom o doživotnom izdržavanju svojina primaoca izdržavanja prelazi u svojinu davaoca izdržavanja posle njegove smrti, ukoliko ga je davalac izdržavao od časa sklapanja ugovora do kraja života, u skladu sa odredbama potpisanog ugovora. Ovo je pravni posao *inter vivos*, te se zaključuje s obzirom na naročita svojstva ličnosti *intuitu personae*. Nai-

¹ Božić V, Obligaciono pravo Posebni deo – Ugovori Knjiga I, Institut za srpsku kulturu, Beograd, 2023, str. 117.

² Zakon o nasleđivanju, Službeni list Federativne Narodne Republike Jugoslavije, 20/1955.

³ Zakon o nasleđivanju, („Sl. glasnik RS“, br. 46/95, 101/2003 - odluka USRS i 6/2015).

⁴ Čl. 194. st. 3. Zakona o nasleđivanju. Vidi i u: Antić O, Nasledno pravo, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2013. Isto i: Antić O, Imenovani i neimenovani ugovori u savremenom obligacionom pravu, Anali Pravnog fakulteta u Beogradu 1-2/2004.

⁵ Loza B, Posebni dio obligacionog prava, Zavod za izdavanje udžbenika, Sarajevo, 1961, str. 273.

⁶ Presuda Apelacionog suda u Beogradu br. Gž 4802/2013 od 2. oktobra 2015. godine.

me, primalac izdržavanja je sa davaocem izdržavanja zaključio ugovor o doživotnom izdržavanju isključivo zbog njegovih ličnih osobina, zbog čega je i pristao da se upravo druga ugovorna strana, kao davalac izdržavanja, brine i skrbi o njemu.

Nepokretnost, kao predmet ugovora o doživotnom izdržavanju, mora biti određena. Smatra se da je nepokretnost određena kad je u ugovoru naveden broj posedovnih listova u koje je upisana nepokretnost. Navedeno nam potvrđuje i presuda Vrhovnog suda Republike Srbije: *„Kad je predmet ugovora nepokretnost, predmet ugovora dovoljno je određen kada su u njemu navedeni brojevi posedovnih listova u koje je upisana nepokretnost.“*⁷

U slučajevima kada se uz nepokretnost vezuju i pokretne stvari koje služe iskorišćavanju nepokretnosti, smatra se da se prenosom nepokretnosti prenose i pokretne stvari koje služe iskorišćavanju tih nepokretnosti. Navedeno rešenje pronalazimo i u presudi Apelacionog suda u Beogradu: *„U pogledu pokretnih stvari koje služe iskorišćavanju nepokretnosti koje su predmet ugovora, nije nužno da u ugovoru budu navedene, jer kada se prenose nepokretnosti, smatra se da su prenesene i pokretne stvari koje služe iskorišćavanju tih nepokretnosti, a sve druge pokretne stvari da bi bile obuhvaćene - moraju u ugovoru biti navedene.“*⁸

Ostale pokretne stvari koje su predmet ugovora o doživotnom izdržavanju moraju biti konkretizovane odnosno tačno ugovorom određene, jer u protivnom ugovor ne proizvodi pravno dejstvo. Isto rešenje pronalazimo i u sudskoj praksi: *„Ugovor o doživotnom izdržavanju punovažan je samo ukoliko su pokretne stvari tačno određene, odnosno u ugovoru pojedinačno navedene i stoga ugovor ne proizvodi pravno dejstvo u pogledu pokretnih stvari ukoliko se primalac izdržavanja obavezao da davaocu izdržavanja prenese u svojinu sve pokretne stvari i novac koji se u momentu smrti primaoca izdržavanja nađe u njenom domaćinstvu.“*⁹

Međutim, treba istaći da su u praksi poznati i slučajevi ugovora o doživotnom izdržavanju kojima se imovina primaoca izdržavanja prenosi odmah davaocu izdržavanja, po zaključenju ugovora. Dakle, sama činjenica što imovina primaoca izdržavanja prelazi u svojinu davaoca izdržavanja, još za života primaoca izdržavanja - ne čini ugovor o doživotnom izdržavanju ništavim niti rušljivim. Naime, prema čl. 10. Zakona o obligacionim odnosima, ugovorne strane su slobodne, u granicama prinudnih propisa, javnog poretka i dobrih običaja, da svoje odnose urede po svojoj volji,¹⁰ što podrazumeva da one nisu vezane modalitetom zakonski uređenog ugovora o doživotnom izdržavanju, nego mogu sklapati i neimenovane ugovore sa obavezom doživotnog izdržavanja. U praksi su takvi ugovori poznati kao tzv. nepravi ugovori o doživotnom izdržavanju, pri čemu takvi ugovori, ukoliko je predmet ugovora nepokretnost ili je primalac izdržavanja poslovno nesposobno lice, mora da se zaključe u formi notarski solemnizovane isprave, odnosno u formi javnobeležničkog

⁷ Presuda Vrhovnog suda Republike Srbije br. Rev 338/2006 od 13. aprila 2006. godine.

⁸ Presuda Apelacionog suda u Beogradu br. Gž 5654/2011 od 17. jula 2012. godine.

⁹ Rešenje Okružnog suda u Valjevu br. Gž. 915/2009 od 14. septembra 2009. godine.

¹⁰ Zakon o obligacionim odnosima Republike Srbije, ZOO ("Sl. list SFRJ", br. 29/78, 39/85, 45/89 - odluka USJ i 57/89, "Sl. list SRJ", br. 31/93, "Sl. list SCG", br. 1/2003 - Ustavna povelja i "Sl. glasnik RS", br. 18/2020).

zapisa, dok ukoliko je predmet ugovora pokretna stvar, nije propisana forma ugovora.¹¹

„Polazeći od utvrđenog činjeničnog stanja, nižestepeni sudovi su ocenili da su neosnovani zahtevi tužilaca usmereni na utvrđenje ništavosti, odnosno poništaj ili raskid osporenog ugovora zaključenog kao ugovor o doživotnom izdržavanju, kao i na redukciju raspolaganja tim ugovorom zbog povrede nužnog naslednog dela tužioca. Pri takvom odlučivanju, pravilno su zaključili da se radi o tzv. nepravom ugovoru o doživotnom izdržavanju u kojem je imovina primaoca izdržavanja, ovde oca tužilaca, momentom zaključenja ugovora još za njegovog života preneti na tuženog kao davaoca izdržavanja, u naknadu za već pruženo i ugovoreno doživotno izdržavanje i buduće izdržavanje do njegove smrti.“¹²

Potrebnim se nameće skrenuti pažnju na ugovor *inter vivos* i na ugovor *mortis causa* u pogledu ugovora o doživotnom izdržavanju. Naime, ukoliko se ugovor o doživotnom izdržavanju sagleda sa aspekta davanja izdržavanja, smatra se ugovorom *inter vivos*. Međutim ukoliko se sagleda sa aspekta naknade za pruženo izdržavanje, smatra se *mortis causa* ugovorom, pod uslovom da je ugovoreno da naknada prelazi u svojinu davaoca izdržavanja kada primalac izdržavanja umre. Za razliku od nepravih ugovora o doživotnom izdržavanju u zakonodavstvu Republike Srbije, Zakon o obveznim odnosima Republike Hrvatske poznaje Ugovor o dosmrtnom izdržavanju (uz istodobni prenos imovine) prema kojem se jedna ugovorna strana (davalac izdržavanja) obavezuje da će drugu stranu ili trećega (primalac izdržavanja) izdržavati do njegove smrti, a druga se strana obavezuje da će mu za života preneti svu ili deo svoje imovine.¹³

Ugovor o doživotnom izdržavanju proizvodi pravno dejstvo samo između ugovornih strana (*inter partes*), *dvostrano je obavezan* (i primalac i davalac izdržavanja na osnovu sklopljenog ugovora imaju određena prava i obaveze), *konsensualan* (zaključen je kada su se ugovorne strane usaglasile o njegovoj bitnoj sadržini), *teretan* (i primalac i davalac izdržavanja na osnovu sklopljenog ugovora imaju određenu ugovorenu naknadu za ono što rade ili čine), *imenovan* (definisan zakonom), *formalan* (zakonom je propisana forma ugovora) i *trajan* ugovor (izvršavanje se može prilagođavati i menjati, u zavisnosti od potreba primaoca izdržavanja).

Bitni elementi ugovora o doživotnom izdržavanju su obaveza doživotnog izdržavanja od strane davaoca izdržavanja i prenos konkretno određene imovine ili prava sa primaoca na davaoca izdržavanja. Izdržavanje obuhvata obezbeđenje osnovnih životnih potreba. Pod tim se podrazumeva, kao što smo naveli, obezbeđenje stanovanja, hrane, odeće, obuće, lekova, lečenja, kao i brigu u nemoći i bolesti, ali i obavezu da primaoca izdržavanja sahrani nakon smrti. Sudska praksa zauzela je stav da predmet ugovora može biti i samo pružanje

¹¹ Načelno mišljenje Proširene opšte sednice Saveznog Vrhovnog suda, br. 8/1957, od 11. januara 1957. godine.

¹² Presuda Vrhovnog Kasacionog suda Republike Srbije br. Rev 236/2014 od 25. februara 2015. godine.

¹³ Član 586. Zakona o obveznim odnosima Republike Hrvatske, Narodne novine br. 35/05, 41/08, 125/11, 78/15, 29/18, 126/21, 114/22, 156/22, 155/23.

odgovarajuće nege od strane davaoca izdržavanja,¹⁴ dok od strane primaoca izdržavanja predmet ugovora može biti sve što može da bude predmetom obligacionog ugovora.¹⁵

Valja upozoriti da ugovor o doživotnom izdržavanju sadrži pojedine elemente aleatornosti ugovora na sreću, elemente koji zavise od nekog budućeg događaja za koji znamo da će se sigurno dogoditi, ali ne znamo kada (*dies certus an, incertus quando*).¹⁶ Ističemo da je ugovor o doživotnom izdržavanju ugovor sa odloženim dejstvom, jer se prenos svojine i drugih prava, sa primaoca na davaoca izdržavanja, odlaže do smrti primaoca izdržavanja. Imovina i druga prava koja su obuhvaćena ugovorom izuzimaju se iz zaostavštine primaoca izdržavanja (ne ulaze u njegovu zaostavštinu), što podrazumeva da naslednici primaoca izdržavanja snose posledice zaključenog ugovora u vidu gubitka prava na nasleđe tog dela zaostavštine (koji je naveden u ugovoru o doživotnom izdržavanju).

2. SUBJEKTI UGOVORA O DOŽIVOTNOM IZDRŽAVANJU

Primalac izdržavanja (fizičko lice) i davalac izdržavanja (fizičko ili pravno lice) su ugovorne strane ugovora o doživotnom izdržavanju. Postoji i slučaj kada je doživotno izdržavanje ugovoreno u korist trećeg lica. Tada je subjekt korisnik izdržavanja, dok primalac izdržavanja nije ugovorna strana. Dakle, subjekti ugovora o doživotnom izdržavanju su primalac izdržavanja (fizičko lice), davalac izdržavanja (fizičko ili pravno lice) i treće lice koje nije ugovorna strana. Subjekte ugovora o doživotnom izdržavanju možemo podeliti u više kategorija u odnosu na: svojstvo subjekta, poslovnu sposobnost subjekta, rodbinske odnose između subjekata ugovora, broj lica na strani primaoca ili davaoca izdržavanja.

U odnosu na lica koja mogu imati svojstvo subjekta, subjekti ugovora o doživotnom izdržavanju mogu biti fizička lica i pravna lica (jedino kao davalac izdržavanja). U odnosu na poslovnu sposobnost, subjekti ugovora o doživotnom izdržavanju mogu biti poslovno sposobni subjekti, ograničeno poslovno sposobni subjekti i poslovno nesposobni subjekti. U odnosu na rodbinsku vezu između subjekata, razlikujemo subjekte sa rodbinskim vezama i subjekte između kojih nema rodbinskog odnosa. I u odnosu na broj lica na strani primaoca ili davaoca izdržavanja - imamo pojedinačne i solidarne subjekte ugovora o doživotnom izdržavanju.

U nasatvku skrenućemo pažnju na ključne stvari vezane uz pojam subjekata ugovora o doživotnom izdržavanju.

Potpuna poslovna sposobnost i pravna sposobnost (sposobnost da lice bude nosilac prava i obaveza) potrebna je fizičkom licu za zaključenje ugovora o doživotnom izdržavanju. Ukoliko je fizičkom licu, kao primaocu izdržavanja, delimično ili u celini oduzeta poslovna sposobnost, umesto njega ugovor zaključuje njegov staralac (zakonski zastupnik) sa davaocem izdržavanja, uz odobrenje organa starateljstva.

U praksi su najviše zastupljeni ugovori o doživotnom izdržavanju upravo između lica

¹⁴ Odluka Vrhovnog suda Republike Srbije, br. Rev – 1538/80.

¹⁵ Odluka Vrhovnog suda Jugoslavije, br. Rev – 2045/64.

¹⁶ Božić V, Obligaciono pravo Posebni deo – Ugovori Knjiga I, Institut za srpsku kulturu, Beograd, 2023, str. 123.

kod kojih postoji zakonom propisana obaveza izdržavanja. Tako, često nailazimo na ugovore o doživotnom izdržavanju koji su sklopljeni između roditelja i dece, članova porodice, kao i između bračnih drugova. Potrebnim se nameće skrenuti pažnju na ove situacije koje u praksi znaju dovesti do određenih teškoća, jer naime, ostali zakonom obavezni davaoci izdržavanja mogu zaključeni ugovor o doživotnom izdržavanju shvatiti kao *modus operandi* „fiktivnog primaoca izdržavanja“ da nepokretnost, koja je predmetom takvog ugovora, izostavi iz zaostavštine i ostavi „fiktivnom davaocu izdržavanja“.

Pravna lica kao ugovorne strane ugovora o doživotnom izdržavanju mogu se pojaviti samo na strani davaoca izdržavanja. Međutim, u ovom slučaju mišljenja su u stručnoj javnosti veoma podeljena. Iako u državi postoje pravna lica (institucije, ustanove, itd.), koja se bave isključivo brigom o bolesnim i nemoćnim licima, postavlja se pitanje da li takve ustanove mogu zaključiti ugovor o doživotnom izdržavanju sa primaocem izdržavanja s obzirom na to da već za obavljanje svog posla primaju naknadu, uprkos tome što ispunjavaju sve uslove u pogledu davanja izdržavanja (medicinske, tehničke i organizacione). Iz razloga mogućih manipulacija sa štićenicima od strane zaposlenih fizičkih lica u ustanovama za pružanje skrbi i nege nemoćnim licima, zakonodavac je opravdano uslovio sklapanje ugovora o doživotnom izdržavanju samo uz saglasnost nadležnog organa starateljstva.¹⁷ Izostane li saglasnost organa starateljstva, ugovor o doživotnom izdržavanju zaključen između štićenika ustanove, kao primaoca izdržavanja, i same ustanove odnosno zaposenog, kao davaoca izdržavanja, je ništav.

3. PREVARA U KRIVIČNOM I GRAĐANSKOM PRAVU

Prevara je određena i definisana kako građanskim pravom, Zakonom o obligacionim odnosima (članom 65.),¹⁸ tako i krivičnim pravom, Krivičnim zakonikom (članom 208).¹⁹ Krivično delo prevare određeno je kao *delictum communium*, što znači da prevaru može učiniti bilo koje lice. Kao oblik krivice zahteva se namera (*dolus*), i to direktni umišljaj. Namera je nužni subjektivni element krivičnog dela prevare, dakle, namera da okrivljeni sebi ili drugom pribavi protivpravnu imovinsku korist, koja kao takva ne može postojati bez direktnog umišljaja (*dolus directus*).

Radnja krivičnog dela prevare određena je alternativno: 1. *dovodi drugo lice u zabludu lažnim prikazivanjem ili prikrivanjem činjenica* ili 2. *održava drugo lice u zabludi, i navede ga da na štetu svoje ili tuđe imovine nešto učini ili ne učini*. Za osnovni oblik krivičnog dela prevare propisana je kumulativna kazna, kazna zatvora od šest meseci do pet godina i novčana kazna. Za sva krivična dela koja su učinjena iz koristoljublja, pa tako i za sve oblike krivičnog dela prevare, zakonodavac je propisao kumulativnu kaznu.²⁰

¹⁷ Čl. 196. Zakona o nasleđivanju. Vidi čl. 125. Porodičnog zakona, „Sl. glasnik RS“, br. 18/2005, 72/2011 – dr. zakon i 6/2015.

¹⁸ Čl. 65. Zakona o obligacionim odnosima Republike Srbije, ZOO („Sl. list SFRJ“, br. 29/78, 39/85, 45/89 i 57/89, „Sl. list SRJ“, br. 31/93, „Sl. list SCG“, br. 1/2003 - Ustavna povelja i „Sl. glasnik RS“, br. 18/2020).

¹⁹ Čl. 208. Krivičnog zakonika - Sl. glasnik RS, br. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016, 5/2019 i 94/2024.

²⁰ Više: Božić V, Lisičar H, Mudrić M, Kaznenopravni aspekti krijumčarenja ljudi u Republici

Zakonodavac je, pored osnovnog oblika ovog krivičnog dela, propisao i jedan privilegovani i dva kvalifikovana oblika. Ukoliko je učinilac krivično delo prevare učinio samo iz namere da drugog ošteti, radiće se o privilegovanom obliku za koji je zakonom zaprećena kazna zatvora do šest meseci i novčana kazna.²¹ Predviđena su i dva kvalifikovana oblika krivičnog dela prevare u zavisnosti od visine iznosa pribavljene imovinske koristi ili nanete štete. Tako će se o prvom kvalifikovanom obliku raditi ukoliko je osnovnim krivičnim delom i krivičnim delom prevare koje je izvršeno samo iz namere da se drugo lice ošteti pribavljena imovinska korist ili je naneta šteta u iznosu koji prelazi 450 hiljada dinara, što je kažnjivo kaznom zatvora od jedne do osam godina i novčanom kaznom.²² O drugom kvalifikovanom obliku radiće se ukoliko je, takođe, osnovnim krivičnim delom prevare i krivičnim delom prevare koje je izvršeno samo iz namere da se drugo lice ošteti, pribavljena imovinska korist ili je naneta šteta u iznosu koji prelazi milion i petsto hiljada dinara. Zakonodavac je za ovaj najteži oblik krivičnog dela propisao kaznu zatvora od dve do deset godina i novčanu kaznu.²³

Prema članu 65. st. 1. Zakona o obligacionim odnosima, *prevaru čini strana koja izazove zablude kod druge strane ili je održava u zabludi u nameri da je time navede na zaključenje ugovora*. Kod ugovora sklopljenih pod prevarom, zakon ne traži da se radi o bitnoj zabludi, dakle, druga strana može zahtevati poništaj ugovora i u slučaju kad zablude nije bitna. Prevarena strana ima pravo na naknadu pretrpljene štete.

U slučaju da je prevaru učinilo treće lice, zahteva se da je druga ugovorna strana u vreme zaključenja ugovora znala ili morala znati za prevaru.²⁴ Okolnost da li je druga ugovorna strana u vreme zaključenja ugovora znala ili morala znati za prevaru, nije od značaja kod ugovora bez naknade, tako da se ugovor bez naknade može poništiti i kad je prevaru učinilo treće lice.²⁵

Da bi se radilo o prevari kod ugovora o doživotnom izdržavanju, potrebno je da postoji *kauzalni nexus* između prevarne radnje i zaključenja ugovora odnosno potrebno je dokazati da je prevara bila razlog zaključenja ugovora. Prevara je razlog za poništaj ugovora o doživotnom izdržavanju. Tako strana koja je zbog prevare potpisala ugovor o doživotnom izdržavanju, može tražiti poništaj ugovora u roku od godine dana od saznanja

Hrvatskoj s osvrtnom na mediteransku krizu, Pravni život, 2015, knj. 578, br. 9, str. 288-289.

U pogledu neujednačenosti sudske prakse u pogledu pitanja koristoljublja kao bitnog elementa krivičnog dela, vidi i: Božić V, Krijumčarenje ljudi i trgovanje ljudima u hrvatskom kaznenom zakonodavstvu i sudskoj praksi, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, 2015, v. 36, br. 2, str. 845-873.

„Za krivična dela učinjena iz koristoljublja novčana kazna kao sporedna kazna može se izreći i kad nije propisana zakonom ili kad je zakonom propisano da će se učinilac kazniti kaznom zatvora ili novčanom kaznom, a sud kao glavnu kaznu izrekne kaznu zatvora“, član 48. st. 2. *Ibid.*

²¹ Čl. 208. st. 2. *Ibid.*

²² Čl. 208. st. 3. *Ibid.*

²³ Čl. 208. st. 4. *Ibid.*

²⁴ Čl. 65. st.3. ZOO.

²⁵ Čl. 65. st.3. *Ibid.*

za prevaru (subjektivni rok), odnosno u roku od tri godine od dana zaključenja ugovora (objektivni rok).

Možemo konstatovati da su definicije prevare u krivičnom i građanskom pravu gotovo identične što se tiče bitnih elemenata. Isto tako, kao oblik krivice traži se i u građanskom i u krivičnom pravu *dolus directus*. U građanskom pravu govorimo o nameri učinioca da izazove zabludu kod druge strane ili da je održava u zabludi kako bi je naveo na zaključenje ugovora, dok u krivičnom pravu govorimo o nameri učinioca da dovede drugo lice u zabludu lažnim prikazivanjem ili prikrivanjem činjenica ili ga održava u zabludi kako bi ga naveo da na štetu svoje ili tuđe imovine nešto učini ili ne učini. Međutim, potrebno je ukazati na određene distinkcije koje se odnose na krivičnu i građansku odgovornost u pogledu prevare. Pre svega, analizom definicija prevare u krivičnom i građanskom pravu, proizilazi da se u građanskom pravu za postojanje prevare ne zahteva da je nastala šteta na imovini prevarene strane ili na nečijoj tuđoj imovini. U krivičnom pravu traži se da je oštećena strana (žrtva) na štetu svoje ili tuđe imovine nešto učinila ili nije učinila.

Dalje, odgovornost se u krivičnom pravu bazira na sankciji, dakle prevashodno na individualnoj svrsi kažnjavanja učinioca krivičnog dela prevare, koja je propisana kumulativno, kaznom zatvora i novčanom kaznom. U građanskom pravu odgovornost leži na rovraćaju u pređašnje stanje odnosno na imovinskoj sankciji koja se oštećeniku plaća kao naknada za učinjenu povredu, da bi se, na neki način, stvar dovela u ono stanje u kojem se nalazila pre učinjene povrede. U građanskom pravu prevarena strana tako ima pravo na restituciju (*restitutio in integrum*) i pravo na naknadu štete.

Dalje, pokušaj prevare u krivičnom pravu kažnjiv je prema članu 30. Krivičnog zakonika: „Ko sa umišljajem započne izvršenje krivičnog dela, ali ga ne dovrši, kazniće se za pokušaj krivičnog dela za koje se po zakonu može izreći kazna zatvora od pet godina ili teža kazna.“ Terminologiju pokušaja prevare i odgovornosti za pokušaj prevare u građanskom pravu ne nalazimo. Da bi se radilo o prevari u građanskom pravu, ne traži se ispunjenje svih uslova koje propisuje Krivični zakonik.

U građanskom pravu, Zakonom o obligacionim odnosima i Zakonom o nasleđivanju, propisani su slučajevi ništavosti ugovora o doživotnom izdržavanju. Prema Zakonu o obligacionim odnosima, ugovor o doživotnom izdržavanju biće apsolutno ništav ako je predmet obaveze nemoguć, neodređen, nedopustiv ili ako ne postoji osnov zaključenja ugovora ili je on nedopušten, ako je u suprotnosti s prinudnim propisima, ako je protivan javnom poretku i drugim običajima.²⁶ Prema Zakonu o nasleđivanju, ugovor o doživotnom izdržavanju biće ništav ako nije zaključen u obliku javnobeležnički potvrđene (solemnizovane) isprave,²⁷ ako prilikom potvrđivanja (solemnizacije) ugovora javni beležnik ne upozori ugovorne strane da imovina koja je predmet ugovora ne ulazi u zaostavštinu primaoca izdržavanja te da se njome ne mogu namiriti njegovi nužni naslednici²⁸, ta ukoliko za sklapanje ugovora nije dobijena saglasnost nadležnog organa starateljstva, koja je nužna kada je davalac izdržavanja fizičko ili pravno lice koje se u okviru svog zanimanja,

²⁶ Čl. 47-53. ZOO.

²⁷ Čl. 195. st. 1. Zakona o nasleđivanju.

²⁸ Čl. 195. st. 2. *Ibid.*

odnosno delatnosti stara i o primaocu izdržavanja (medicinsko osoblje, bolnice, različite agencije i slično).²⁹

Prema Zakonu o obligacionim odnosima, ugovor o doživotnom izdržavanju može biti rušljiv zbog ograničene poslovne sposobnosti, postojanja mana volja ugovorne strane (pretnja, bitna zabluda, prevara, nesporazum) i nedostatka aleatornosti.³⁰ Iako je primalac izdržavanja slabijeg zdravstvenog stanja u visokim godinama, to neće biti osnov za poništaj ugovora o doživotnom izdržavanju zbog nedostatka aleatornosti u momentu zaključenja ugovora. Isto nam potvrđuje i sudska praksa.

*„Pravilno drugostepeni sud nalazi da nisu bili ispunjeni ni uslovi iz člana 203. stav 1. Zakona o nasleđivanju, za poništaj ugovor o doživotnom izdržavanju zbog nedostatka aleatornosti, bez obzira na godine starosti primaoca izdržavanja u momentu zaključenja ugovora (82 godine), s obzirom da ishod eventualno narušenog zdravstvenog stanja i period života koji je preostao primaocu izdržavanja, ni za jednu ugovornu stranu nije bio izvestan, niti im je mogao biti poznat, pri čemu posebno treba imati u vidu i da je od momenta zaključenja ugovora do smrti primaoca izdržavanja protekao period od dve godine“.*³¹

Isto tako, aleatornost se procenjuje prema svim okolnostima slučaja. *„Aleatornost ugovora o doživotnom izdržavanju ne procenjuje se samo prema vremenskom razmaku između zaključenja ugovora i smrti primaoca izdržavanja, već i prema svim okolnostima slučaja.“*³²

Iz navedene analize pojma prevare u građanskom i krivičnom pravu, u pogledu ugovora o doživotnom izdržavanju, možemo zaključiti da je prevara u građanskom pravu šire shvaćena od prevare u krivičnom pravu. Iz navedenog zaključka proizilazi sledeće stajalište: svaki ugovor koji ima obeležja krivičnog dela prevare, shodno navedenom zaključku da je prevara u građanskom pravu širi pojam, predstavlja i prevaru koja je razlogom ništavosti takvog ugovora i u građanskom pravu. Međutim, svaki ugovor koji je zbog prevare ništav u građanskom pravu, ne mora se pravno kvalifikovati kao prevara u krivičnom pravu, iako, treba naglasiti da u pogledu bitnih elemenata prevare nema ključne distinkcije.

Navedne zaključke potvrđuje nam i stanovište Vrhovnog suda Republike Srbije: „Građanskopravni odnos postaje krivično delo prevare ako učinilac postupa u nameri da obmanom sebi ili drugom pribavi protivpravnu imovinsku korist.“³³

4. RASKID UGOVORA O DOŽIVOTNOM IZDRŽAVANJU ZBOG PROMENJENIH OKOLNOSTI

²⁹ Čl. 196. *Ibid.*

³⁰ Čl. 60-65. ZOO. Vidi i: Babić I, Građansko pravo, Knjiga 4 – Obligaciono pravo – Ugovori građanskog prava, Službeni glasnik, Beograd, 2017, str. 133.

³¹ Presuda Vrhovnog kasacionog suda Republike Srbije br. Rev 262/2017 od 12. oktobra 2017. godine.

³² Rešenje Vrhovnog suda Republike Srbije br. Rev 4772/01 od 8. novembra 2001. godine.

³³ Presuda Vrhovnog suda Republike Srbije br. KŽ. 555/99 od 2. aprila 1998. godine.

U ovom radu posebno smo mesto dali i zakonski dozvoljenoj mogućnosti raskida ugovora o doživotnom izdržavanju, zbog promenjenih okolnosti. Naime, promenjene okolnosti ne mogu se smatrati prevarnim načinom postupanja, u času sklapanja ugovora o doživotnom izdržavanju. To su okolnosti koje ugovorne strane, u času sklapanja ugovora, nisu mogle predvideti niti pretpostaviti da bi do njih uopšte moglo da dođe. Iako ugovor o doživotnom izdržavanju ima trajniji karakter, iz razloga što se zaključuje na višegodišnji period, nakon sklapanja ugovora može doći do novonastalih okolnosti, koje da su postojale u trenutku sklapanja ugovora o doživotnom izdržavanju, ugovor nikad ne bi ni bio sklopljen. Da bi zahtev bio usvojen, traži se da se radi o bitno promenjenim okolnostima.

Zakonom o nasleđivanju daje se mogućnost sudu da, na zahtev jedne ili druge ugovorne strane, uredi iznova njihove odnose ili da ih raskine, ako su novonastale okolnosti tolikog značaja da dovode u pitanje ispunjenje ugovora, odnosno da ono postane znatno otežano (*clausula rebus sic stantibus*). „Ako se posle zaključenja ugovora okolnosti toliko promene da njegovo ispunjenje postane znatno otežano, sud može, na zahtev jedne ili druge ugovornice, njihove odnose iznova urediti ili raskinuti.“³⁴ Prilikom odlučivanja o raskidu ili reviziji ugovora, sud će naročito voditi računa o cilju ugovora, kao i o normalnom riziku ugovora te vrste, a takođe, i o interesima jedne i druge strane.³⁵

Treba posebno skrenuti pažnju i na sledeću situaciju. Ukoliko je neki vanredni događaj uzrok nemogućnosti ispunjenja obaveze, sud neće raskinuti ugovor i neće taj vanredni događaj kvalifikovati kao promenjene okolnosti, nego kao višu silu (*vis maior*).

Raskid ugovora zbog promenjenih okolnosti (*clausula rebus sic stantibus*) daje mogućnost jednoj od ugovornih strana da traži promenu svoje prestacije zbog nastupanja okolnosti koje ugrožavaju prvobitnu volju ugovornih strana, a koje se nisu mogle predvideti, u nameri postizanja ekvivalencije uzajamnih davanja.³⁶ Gledano na primaoca i davaoca izdržavanja zasebno, ističemo da su veoma retki slučajevi da na strani primaoca izdržavanja dođe do nekih bitno promenjenih okolnosti nakon zaključenja ugovora. Što se tiče davaoca izdržavanja, kod njega mogu da se, nakon zaključenja ugovora, promene ekonomske prilike, kao i sama mogućnost sticanja zarade, da mu se pogorša zdravstveno stanje, da mu se pojavi obaveza da izdržava člana porodice, da dobije dete i druge opravdane novonastale situacije koje su trajnijeg karaktera.

Zakon o nasleđivanju daje mogućnost sudu da pravo primaoca izdržavanja pre-

³⁴ Čl. 203. Zakona o nasleđivanju.

³⁵ Konstantinović M, Obligacije i ugovori, Skica za Zakonik o obligacijama i ugovorima, Novinsko-izdavačka ustanova, Službeni list SRJ, Beograd, 1996, str.25.

³⁶ Kozar V, Božić V, Institut raskida ugovora o kreditu kroz prizmu klauzule *rebus sic stantibus* i prava na naknadu štete, Tematski Zbornik radova međunarodnog značaja „Odgovornost za štetu, naknada štete i osiguranje“, Institut za uporedno pravo Beograd, Zrenjanin, 2017, str. 251-281. Vidi i: Božić V, Usluge i ugovor o alatmanu, Zbornik referata sa Međunarodnog naučnog skupa održanog 28. maja 2021. godine na Pravnom fakultetu u Kragujevcu „Usluge i vladavina prava“, Pravni fakultet Kragujevac, Institut za pravne i društvene nauke, 2021, str. 332. Vidi i: Perović S, Raskid ugovora zbog promenjenih okolnosti i načelo pravne sigurnosti, Separat iz Naučnog pregleda, Beograd, 1974.

inači u doživotnu rentu, ukoliko su ugovorne strane saglasne.³⁷

5. ZAKLJUČAK

Ugovor o doživotnom izdržavanju u savremenom pravu predstavlja pravi magnet za prevarno postupanje „davaoca izdržavanja“. Naročito poslednjih godina kada je sve više starih i bolesnih ljudi o kojima nema ko da se brine i koji su, nažalost, prepušteni sami sebi. Dok mogu i sve dok ih „mozak služi“ nekako će da se i brinu o sebi, ali jednog dana biće primorani da sa nekim zaključe ugovor o doživotnom izdržavanju, jer sami više neće biti sposobni za samostalan život. Skrenuli smo pažnju da je ugovor o doživotnom izdržavanju aleatoran ugovor što znači da ugovornim stranama u trenutku njegovog sklapanja nisu poznate vrednosti njihovih međusobnih davanja. U slučaju da je davaocu izdržavanja bila poznata okolnost da je primalac izdržavanja teško bolestan i da neće moći još dugo da živi, u ugovoru o doživotnom izdržavanju, na strani davaoca, ne bi bilo nikakve nezvesnosti. Kada je ugovor o doživotnom izdržavanju zaključen protivno njegovoj svrsi, u nameri pribavljanja nesrazmerne imovinske koristi, protivno dobrim običajima i načelima savesnosti i poštenja, govori se o zloupotrebama prava i prevarnim postupanjima.

Posebno su podložni zloupotrebama ugovori o doživotnom izdržavanju kojima se imovina primaoca izdržavanja prenosi odmah davaocu izdržavanja, po zaključenju ugovora, jer činjenica što imovina primaoca izdržavanja prelazi u svojinu davaoca izdržavanja još za života primaoca izdržavanja ne čini ugovor o doživotnom izdržavanju ništavim.

Ugovor o doživotnom izdržavanju koji je zbog postojanja prevare ništav u građanskom pravu - ne mora da ima obeležja krivičnog dela prevare. Međutim, ugovor o doživotnom izdržavanju koji ima elemente krivičnog dela prevare, svakako predstavlja i prevaru koja je razlogom ništavosti takvog ugovora i u građanskom pravu.

6. LITERATURA

- Antić O, Imenovani i neimenovani ugovori u savremenom obligacionom pravu, Anali Pravnog fakulteta u Beogradu 1-2/2004.
- Antić O, Nasledno pravo, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2013.
- Babić I, Građansko pravo, Knjiga 4 – Obligaciono pravo – Ugovori građanskog prava, Službeni glasnik, Beograd, 2017.
- Božić V, Obligaciono pravo Posebni deo – ugovori, Knjiga 1, Institut za srpsku kulturu, Beograd, 2023.
- Božić V, Usluge i ugovor o alotmanu, Zbornik referata sa Međunarodnog naučnog skupa održanog 28. maja 2021. godine na Pravnom fakultetu u Kragujevcu „Usluge i vladavina prava“, Pravni fakultet Kragujevac, Institut za pravne i društvene nauke, 2021, str. 321-336.
- Božić V, Lisićar H, Mudrić M, Kaznenopravni aspekti krijumčarenja ljudi u Republici Hrvatskoj s osvrtnom na mediteransku krizu, Pravni život: list za pravna pitanja i praksu, 2015, knj. 578, br. 9, str. 283-301.
- Božić V, Krijumčarenje ljudi i trgovanje ljudima u hrvatskom kaznenom zakonodavstvu i sudskoj praksi, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, 2015, v. 36, br. 2, str. 845-873.
- Kozar V, Božić V, Institut raskida ugovora o kreditu kroz prizmu klauzule *rebus sic stantibus* i prava na naknadu štete, Tematski Zbornik radova međunarodnog značaja „Odgovornost za štetu, naknada štete i osiguranje“, Institut za uporedno pravo Beograd, Zrenjanin, 2017, str. 251.-281.

³⁷ Čl. 202. st. 2. Zakona o nasleđivanju.

- Konstantinović M, Obligacije i ugovori, Skica za Zakonik o obligacijama i ugovorima, Novinsko-izdavačka ustanova, Službeni list SRJ, Beograd, 1996.
- Krivični zakonik - Sl. glasnik RS, br. 85/2005, 88/2005-isp. 107/2005-isp. 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016, 5/2019 i 94/2024.
- Loza B, Posebni dio obligacionog prava, Zavod za izdavanje udžbenika, Sarajevo, 1961.
- Načelno mišljenje Proširene opšte sednice Saveznog Vrhovnog suda, br. 8/1957, od 11. januara 1957. godine.
- Odluka Vrhovnog suda Republike Srbije, br. Rev – 1538/80.
- Odluka Vrhovnog suda Jugoslavije, br. Rev – 2045/64.
- Perović S, Raskid ugovora zbog promjenjenih okolnosti i načelo pravne sigurnosti, Separat iz Naučnog pregleda, Beograd, 1974.
- Porodični zakon „Sl. glasnik RS“, br. 18/2005, 72/2011 – dr. zakon i 6/2015.
- Presuda Vrhovnog suda Republike Srbije br. Rev 338/2006 od 13. aprila 2006. godine.
- Presuda Apelacionog suda u Beogradu br. Gž 5654/2011 od 17. jula 2012. godine.
- Presuda Vrhovnog Kasacionog suda Republike Srbije br. Rev 236/2014 od 25. februara 2015. godine.
- Presuda Vrhovnog suda Republike Srbije br. KŽ. 555/99 od 02. aprila 1998. godine.
- Presuda Vrhovnog kasacionog suda Republike Srbije br. Rev 262/2017 od 12. oktobra 2017. godine.
- Presuda Apelacionog suda u Beogradu br. Gž 4802/2013 od 2. oktobra 2015. godine.
- Rešenje Okružnog suda u Valjevu br. Gž. 915/2009 od 14. septembra 2009. godine.
- Rešenje Vrhovnog suda Republike Srbije br. Rev 4772/01 od 8. novembra 2001. godine.
- Zakon o obligacionim odnosima, („Sl. list SFRJ“, br. 29/78, 39/85, 45/89 – odluka USJ i 57/89, „Sl. list SRJ“, br. 31/93, „Sl. list SCG“, br. 1/2003 – Ustavna povelja i „Sl. glasnik RS“, br. 18/2020).
- Zakon o nasljeđivanju, Službeni list Federativne Narodne Republike Jugoslavije, 20/1955.
- Zakon o nasljeđivanju („Sl. glasnik RS“, br. 46/95, 101/2003 - odluka USRS i 6/2015).
- Zakon o obveznim odnosima Republike Hrvatske, Narodne novine br. 35/05, 41/08, 125/11, 78/15, 29/18, 126/21, 114/22, 156/22, 155/23.

A Contract of Lifelong Maintenance Through the Prism of Fraud in Criminal and Civil Law

Vanda Božić Ph.D.,

Associate Professor, State University in Novi Pazar

Marina M. Simović, Full professor

Faculty of Legal Sciences of the Pan-European University "Apeiron" in Banja Luka, Secretary of the Ombudsman for Children of the Republic of Srpska

Summary: The lifelong maintenance contract, in modern law, often encounters numerous condemnations from individuals and society. Precisely because of the name itself, there is justified doubt about the actual motivation for its conclusion by the support provider. In addition to the reasons for the nullity of a contract such as failure to comply with the form, inadmissibility of the motive, defects of will, complete business incapacity, impossibility, inadmissibility, indeterminacy /undeterminability of the subject of the obligation, the first suspicion of the nullity of this contract relates to the fraudulent manner in which it was concluded. The paper contains an analysis of lifetime support contracts in modern law through the prism of fraud in civil and criminal law. An analysis of the provisions of civil and criminal law concludes that the concept of fraud is broader in civil law than in criminal law. In accordance with the above, it follows that any contract that has the characteristics of a criminal offense of fraud also constitutes fraud, which is the reason for the nullity of the contract in civil law as well. On the other hand, any contract that is void due to fraud in civil law is not legally qualified as fraud in criminal law.

Key words: criminal offense of fraud, fraud in civil law, obligation-legal contract, lifetime maintenance contract, nullity.

